

ДИНАМІКА ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

*Стаття присвячена аналізу й виявленню тенденцій функціонування термінів сфери інформаційної діяльності та бібліотечної справи. Окреслено екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники, що позначаються на її термінології. Здійснено аналіз терміном-неологізмів і термінів, що характеризуються низькою частотністю вживання. Виявлено тенденцію до витіснення термінів зі складниками на **-ація** словоформами на **-ування**. Визначено словотвірні моделі, притаманні терміносистемі бібліотечно-інформаційної діяльності, описано синонімічні та паронімічні зв'язки в ній.*

Ключові слова: термін, термінологія, терміни-неологізми, інформаційна діяльність, бібліотечна справа.

Shkitska I. Dynamics of Information Terminology Activities and Librarianship. *The article is devoted to the analysis and identification of trends in the functioning of terms in the sphere of information activity and librarianship. The extralingual and intralingual factors that affect its terminology have been determined. The analysis of terms-neologisms and seldom-used terms has been carried out. The word-formation models which are typical for the terminology of the library and information activity have been defined, synonymous and paronymic relations in it have been described.*

The attention of modern linguists to the development of professional terminological systems in the context of changes that are taking place in the modern world, as well as the lack of clarification of many issues around the terminology of the library and information sphere, constitute the relevance of the study. The purpose of the article is to analyze the terms of the sphere of information activity and librarianship and to identify the features of their functioning.

The goal may be achieved by the implementation of the following tasks: to identify trends in the field of library and information activities, which are reflected in its terminology; to characterize the terms concerning content, structure, and functional characteristics; to describe the word-formation models inherent in the modern terminology of the library and information sphere, to identify the synonymic and paronymic relations in it; to analyze neologisms and seldom-used terms.

The rapid development of the latest information technologies and the digitalization of various spheres of human activity, as well as globalization and integration taking place all over the world and manifested in the harmonization of Ukrainian legal documents with international standards, the dominance of the English language

in the global information space as the language of science and international communication are extralingual factors which have a significant impact on the terminology of library and information activities.

At the linguistic level, this is reflected in an increase in the number of borrowed terms, primarily from English, and the emergence of neologisms that displace and partially replace obsolete terms and concepts. Intralingual factors affect the verbal representation of terms, in particular the meaning of procedure.

Among the terms with the components 'бібліотечний' and 'бібліографічний' there are the terms which: a) mark the results of library and information activities; b) indicate information processing and types of information services; c) reflect the structure of library institutions / information centres. The author distinguishes terms that denote equipment, genres of texts, types of printed products and audiovisual documents, types of events held in libraries, and types of library and information activities in general in the group of relatively recently borrowed terms that operate in the field of information activities and library affairs.

A tendency to the displacement of terms with components in -ація by word forms into -ування has been revealed. The neologisms and seldom-used terms of the field of information activity and librarianship have been described. The terminological variance has been determined concerning phrases with the component 'мережний' and 'мережевий', terms components of which are derivatives of the lexeme 'document', as well as terms for the designation of information processing.

The dominance of terms with the components 'інформаційний' and 'електронний' has been recorded.

***Keywords:** term, terminology, neologism, standardized terms, terminological instability, information activity, librarianship.*

Вступ

У сучасному суспільстві з розвитком новітніх інформаційних технологій і посиленням глобалізаційних та інтеграційних процесів у різних сферах людського життя відбуваються стрімкі зміни. Сказане стосується і термінологічної системи сфери бібліотечно-інформаційної діяльності, у якій спостерігаємо, з одного боку, тенденцію до узгодження національних стандартів із міжнародними, що позначається на вербальній репрезентації термінів, а з другого, нові терміни, що виникають у зв'язку із цифровізацією багатьох галузей, витісняють застарілі. До того ж внутрішньомовні зміни, зокрема відмова від лексем і словотвірних моделей, не притаманних українській мові, також знаходять відображення в термінології досліджуваної сфери, зокрема в застандартизованих термінах. До факторів,

які впливають на словниковий склад мови, можна віднести й «неконтрольовану демократизацію, розширення жаргонної лексики та її експансію в літературну мову» (Добко, 2011: 1), що теж чинить вплив на мовну репрезентацію термінів бібліотечно-інформаційної сфери.

Різним аспектам уживання термінів бібліографознавства й бібліотечної сфери присвячені праці таких дослідників, як М. Сташко (1999), Г. Солоіденко (2006; 2010), Т. Добко (2011), А. Лушпак (2011), В. Мамрай і Л. Лісневич (2012), Г. Швецова-Водка (2016), Н. Бачинська (2016), Р. Білоусова (2018; 2021), М. Крейслер та І. Вірбуле (2021) та ін. Вербальна репрезентація термінів видавничої справи була предметом дослідження М. Процик (2005). Серед наукових розвідок, присвячених аналізу термінів документознавства, відзначимо студії М. Комової (2003; 2011) та О. Тур (2012а; 2012б; 2018).

У згаданих наукових працях мовознавці висвітлювали питання історії розвитку термінології бібліотечно-інформаційної сфери, аналізували терміни з позиції “питоме-чуже”, з’ясовували причини запозичення тих чи тих термінів, описували словотвірні моделі, за якими вони утворені, беручи до уваги основні фактори, що зумовлюють особливості мовного вираження термінології цієї галузі загалом. Проте, незважаючи на поважний доробок учених-термінологів, питання динаміки сучасних галузевих терміносистем залишається актуальним і викликає інтерес не тільки наукової спільноти, але й широкої громадськості, що й визначає актуальність нашої розвідки, метою якої є виявлення тенденцій у вживанні та функціюванні термінів сфери інформаційної діяльності та бібліотечної справи.

Досягненню мети слугуватиме виконання таких завдань: 1) окреслити зміни у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності, що позначаються на її термінології; 2) схарактеризувати терміни за змістом, структурою та функційними характеристиками; 3) виокремити словотвірні моделі, притаманні сучасній термінологічній системі галузі, описати синонімічні та паронімічні зв’язки в ній; виявити термінеми-неологізми й терміни, що характеризуються низькою частотністю вживання.

Матеріалом дослідження стали державні та міжнародні стандарти, термінологічні словники й навчально-методична література з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Методи дослідження

Описовий і класифікаційний методи слугували відповідно опису та поділу термінів бібліотечно-інформаційної сфери на групи за змістовими й формальними характеристиками. Методи *аналізу* та *синтезу* уможливили виявлення факторів, що впливають на вербальну репрезентацію термінології інформаційної діяльності та бібліотечної сфери. Методи *систематизації* й *узагальнення* використано для формулювання висновкової частини дослідження. Метод *порівняння* дав змогу побачити різницю між якісним і кількісним складом термінів бібліотечно-інформаційної сфери за останні п'ятнадцять років. Метод *статистичного аналізу* слугував формулюванню положень щодо частотності функціонування різних термінологічних одиниць досліджуваної галузі тощо.

Виклад основного матеріалу

Цілком закономірно, що чималу групу термінології сфери бібліотечно-інформаційної діяльності й надалі становлять одиниці, до складу яких входить прекозитивний компонент **бібліо-**. Серед них виокремлюємо терміни зі складниками “бібліографічний” і “бібліотечний”: а) похідні від “бібліографія”: *бібліографічний запис / огляд, опис, покажчик, посібник, пошук, список; бібліографічна довідка / інформація, картотека, послуга; бібліографічне видання / інформування, обслуговування, посилення та ін.*; б) похідні від “бібліотека”: *бібліотечна обробка / послуга, система, справа; бібліотечний абонемент / каталог, пункт, ресурс, фонд; бібліотечне обслуговування; бібліотечні ресурси і т. ін.*

Як бачимо, за змістовими характеристиками серед цих термінів можна виокремити такі, що (а) маркують результати бібліотечно-інформаційної діяльності, напр., *бібліографічний опис*; (б) слугують позначенню процесів опрацювання інформації та надання інформаційних послуг, напр., *бібліотечне обслуговування*; (в) відображають структуру бібліотечних установ / інформаційних центрів, напр., *бібліотечна система*.

Відзначимо й розмаїття термінів, складниками яких є похідні від слова “документ”: *документний, документований, документальний, документаційний, документарний*. Ці складники по-різному сполучаються з іншими словами й, відповідно, мають відмінні функційні

характеристики: *документна інформація / форма; документована інформація, документовані відомості / дані; документальний пошук / фільм, фонд, документальна база / інформаційно-пошукова система; документаційна система, документаційний фонд і под., напр.: Документальна база – база даних, основним структурним елементом якої є документ (ДСТУ 5034:2008: 12); Розрізняють такі види пошуків: документальний пошук, бібліографічний пошук, пошук інформації в повних текстах документів (повнотекстовий пошук), фактографічний пошук, ретроспективний пошук, координатний пошук, булевий пошук, одноаспектний пошук, багатоаспектний пошук (ДСТУ 7448:2013: 10).*

Терміни зі складником “документаційний” маркують зв’язок зі словом “документація” – систематизована сукупність документів. Компонент “документний” передає значення ‘той, що складається з документів’, містить документ як складник. Лексема “документальний” має додаткове значення ‘той, що базується на фактах / достовірний’. Терміноелемент “документований” уживається для маркування способу фіксації інформації – ‘зафіксований (на матеріальному носії) у вигляді документів’.

Питання розмежування значень термінів зі складником “документарний” і “документний” залишається темою для дискусій фахівців і термінологів. Зокрема, словники, наприклад, «Великий тлумачний словник сучасної української мови», фіксують такі терміносполуки зі складником “документарний”: *документарна форма емісійних цінних паперів, документарне інкасо, документарний акредитив* (ВТСУМ, 2007: 314), але в нормативно-правових документах натрапляємо й на словосполуку *документарна інформація*, напр.: *Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією і реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен із документів є оригіналом і має однакову юридичну силу* (Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

У фаховій нормативній і навчально-методичній літературі з бібліографознавства та інформаційної діяльності спостерігаємо термінологічну неусталеність щодо термінів на позначення опрацювання інформації: *наукова обробка документів* (Кушнарєнко, & Удалова, 2003), *аналітико-синтетична переробка документної інформації* (Горбаченко, 2004), *аналітико-синтетичне перероблення інформації*

(ДСТУ 3071:2015: 2), *аналітико-синтетична обробка науково-технічної інформації* (ДСТУ 5034:2008: 1; СОТЗБІД, 2013: 14). На нашу думку, серед них найбільш влучним є термін, що маркує “процесове поняття” (ДСТУ 5034:2008: 4), – *аналітико-синтетичне опрацювання інформації*.

Якщо здійснити семантичний аналіз лексем “перероблення / переробляння”, “оброблення / обробляння” та “опрацювання”, побачимо, що вони не є еквівалентами: лексема “перероблення” маркує діяльність з удосконалення чого-небудь, зробленого неналежним чином, іменник “оброблення” та його варіант “обробляння” може викликати негативні асоціації в носіїв мови, хоча в низці нормативних документах згадані терміни зафіксовані (див. ДСТУ 5034: 2008), напр.: *Електронне видання, яке містить переважно електронні образи об’єктів, подані у формі, сприйнятим для переглядання і друкованого відтворювання, але не для посимвольного обробляння* (ДСТУ 7157: 2010: 2).

У деяких джерелах терміни зі складниками “обробка” й “оброблення” подано як синоніми, напр.: *бібліотечна обробка (опрацювання)* (СОТЗБІД, 2013: 10). Зауважимо, що лексема “оброблення (обробляння)” частіше сполучається зі словом “дані”, натомість лексему “опрацювання” фіксуємо в поєднанні зі словом “інформація”: пор. *оброблення даних, автоматизоване / дистанційне, інтегроване, пакетне оброблення даних* (ДСТУ 5034:2008: 10) та *опрацювання інформації* (ДСТУ 5034:2008: 20; ДСТУ 7448:2013).

Доволі велику групу термінів сфери інформаційної діяльності та бібліотечної справи становлять терміни зі складником **інформаційний / інформаційно-**: *інформаційна база / діяльність, послуга, потреба, продукція, система, технологія; інформаційний бар’єр / дизайн, запит, інтерес, листок, орган, потік, пошук, продукт, ресурс, центр, фонд; інформаційне видання / забезпечення, обслуговування; інформаційно-пошукова мова / система і т. ін.* Порівняно новими в досліджуваній сфері є термінологізовані сполуки *інформаційна безпека, інформаційне суспільство, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційна система* тощо.

У сфері інформаційної діяльності та бібліотечної справи виокремлюємо чисельну групу відносно нових термінів зі складником **електронний**: *електронний аналог (видання) / документ, каталог,*

носії, підпис, покажчик, посібник, примірник, словник, ресурс, читальний зал; електронна адреса / колекція, копія, книга, періодика, пошта, серія, скринька, форма; електронне видання / доставлення, замовлення, обслуговування, повідомлення, середовище; електронні дані / засоби, комунікації, програми, ресурси та ін., напр.: Електронний ресурс, що має вихідні відомості, розміщений на електронному носіїві, призначеному для використання в режимі прямого доступу (ДСТУ 8302:2015: 2).

Застарілими сьогодні можна вважати терміни *магнітна / кіно-, відео-, фотоплівка*. Ці терміни раніше фігурували в нормативних визначеннях поняття “документ”. Проте сьогодні в дефініціях цього поняття увагу акцентовано не на варіантності матеріальних носіїв, а на функційних характеристиках документа, зокрема передаванні інформації в просторі та часі.

Спостерігаємо тенденцію і до витіснення терміна *матеріальний носій інформації*. Наприклад, у тексті Закону України «Про інформацію» відбулися зміни: замість «документована на будь-яких носіях або публічно оголошувана інформація» знаходимо «документовані або публічно оголошені відомості» (Закон України «Про інформацію»). Сказане стосується і термінів зі складником “машинозчитний” / “машинозчитаний”, “машиночитний”, “машинозчитувальний”: *машинозчитаний запис, машиночитана форма документа, машиночитний документ, машинозчитувальний документ* (ДСТУ 2395–2000: 2). Термін *документ, збережений в електронному вигляді* все частіше замінюють терміносполуки *електронний документ* або *документ в електронній формі*. Подекуди фіксуємо термін *електронний носій* (ДСТУ 7157: 2010: 4).

У сфері бібліотечно-інформаційної діяльності, як і в діловодстві, функціює чимало мовних одиниць на позначення процесів. Серед них можна виокремити терміни або терміноелементи на: а) **-ація**: *автентифікація, автоматизація, авторизація, авторитаризація, ідентифікація, маршрутизація, нумерація, персоніфікація* і под.; б) **-ування**: *анотування, архівування, бібліографування, групове / масове інформування, дублювання, ідентифікування, індексування, комплектування, копіювання, накопичування (інформації), нумерування, реферування, розміщування, тиражування, формалізування мови* і т. ін.; в) **-ення**: *вилучення, відправлення, знищення, (не)надходження, оброблення,*

створення (документів); г) **-ання**: зберігання, здавання, надання індексів, передавання, приймання повідомлень, одержання інформації.

Відзначимо, що сьогодні відбуваються зміни в мовній репрезентації деяких термінів на позначення процесів: іменники на **-ація** витісняють словоформи на **-ування**: замість *систематизація* – *систематизування*, замість *класифікація* – *класифікування*, замість *предметизація* – *предметне аналізування*, замість *каталогізація* – *каталогізування* тощо, напр.: *Електронні словники призначені для автоматичного чи контрольованого індексування документів і запитів* (ДСТУ 7448:2013: 8); *Каталогізування – підготовлення каталогових записів як супровід каталогу* (ДСТУ 5034: 2008: 7). Усе частіше лексеми на **-ення** замінюють словоформи на **-ування**, напр., *оформлення* – *оформлювання* (ДСТУ 3008: 2015), *розміщення* – *розміщування* (ДСТУ 3814:2013: 4).

Іменники на **-ча** та **-ка** на позначення процесів витісняють словоформи на **-ання** / **-ення**, що більшою мірою відповідають законам сучасної української літературної мови, напр.: замість *видача* (*книг*) – *видавання*, замість *доставка* (*видань*) – *доставлення*, замість *здача* (*справ*) – *здавання*, замість *передача* (*документів*) – *передавання*, замість *прийом(ка)* (*книг*) – *приймання*, напр.: *У разі відправлення електронного документа шляхом пересилання його на електронному носії, на якому записано цей документ, датою і часом відправлення вважаються дата і час здавання його для пересилання* (Закон України «Про електронні документи»).

Щоправда, від старих форм остаточно ще не відмовились: *Суккупність правил, за якими в процесі інформаційного пошуку* (4.2.33) *приймають рішення про видачу або не видачу документів* (4.1.3), *фактографічної чи бібліографічної інформації* (4.4.4.1) *у відповідь на інформаційний запит* (4.2.32) (ДСТУ 7448:2013: 11). Зауважимо, що в деяких нормативних документах можна знайти обидві форми, подані як синонімічні, напр.: *класифікування* – *класифікація*, *розподілення* – *розподіл*, *систематизування* – *систематизація* і под. (ДСТУ 5034:2008: 7); *розповсюдження інформації* – *розповсюджування інформації* (ДСТУ 5034:2008: 21).

Загалом серед прикметникових компонентів, що входять до складу термінів, можна виокремити слова на: **-увальний**: *ідентифікувальний документ*; **-уваний**: *продовжуване видання* (замість *видання, що продовжується*), *оновлюване видання*; **-аційний**: *класифікаційні*

ознаки, класифікаційна система, класифікаційні індекси; **-ований**: стандартизований термін; **-овельний**: книготорговельна сфера; **-овий**: діалоговий режим, діалогова інтерактивна онлайн система, надзаголовкові дані, напр.: Каталогів бібліографічний запис – це бібліографічний запис, що містить бібліографічний опис, заголовок запису та шифри зберігання (ДСТУ 7448:2013: 17).

Усе частіше в різних стильових різновидах і жанрах української мови спостерігаємо функціонування прикметників на **-ийний** замість **-ональний**, напр.: *функційний* – замість *функціональний*. Це стосується й аналізованої терміносистеми, порівн.: *Покажчики розрізняють: а) за функційною призначеністю – національні, державні, науково-допоміжні, рекомендаційні* (ДСТУ 7448:2013: 22).

У зв'язку з глобалізацією та інтеграцією, а також тенденцією до узгодження національних стандартів із міжнародними у сфері інформаційної діяльності та бібліографознавства сьогодні спостерігаємо збільшення частки запозичених слів, серед яких домінують групу становлять англіцизми: *аллігат, астериск, булевий пошук* і под.

За часом засвоєння запозичені терміни можна умовно поділити на засвоєні давніше й порівняно недавно. Зокрема, тривалий час у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності функціують такі одиниці, як *депозитарій, дескриптор, дублетність, ідентифікатор, компіляція, консолідована інформація, пагінація, преференційний термін; депонований, патентний документ, пертинентний документ, релевантний документ* і под., напр.: *Документ, семантичний зміст якого відповідає інформаційній потребі користувача інформації, називають пертинентним документом* (ДСТУ 7448:2013: 11).

До запозичених давніше можна віднести також терміни зі складниками *аудіо-, відео-, гіпер-, експрес-, ізо-, кіно-, макро-, мікро-, мульти-, полі-, прес-, ретро-, теле-, фоно-* напр.: *аудіовізуальний документ, відеодокумент, відеотека, відеофонограма, гіперпосилання, гіпертекстова база даних, експрес-інформація, ізовидання, ізографічний документ, кінодокумент, кінопродукція, мікроаналітичне / мікроаналітичне згортання інформації, мікрофільм, мікрофіша, пресогляд, ретроспективна інформація, телекомунікаційний доступ, фонограма, фоновий документ* і т. ін.

Серед порівняно недавно запозичених термінів бібліотечно-інформаційної сфери виокремлюємо одиниці на позначення: а) спеціального обладнання: *біндер*; б) жанрів текстів, видів друкованої,

зокрема й рекламної, продукції та аудіовізуальних документів: банер, бібліотечний слайд каст / скрінкаст, скрабінг, стопмоушн, блог, буктрейлер, кейс, кліп, конволют, піар-видання / піарівське видання, поп-видання, посткаст, пресдайжест, тор-видання, флаєр, хаукаст та ін.; в) видів заходів, що проводяться в бібліотеках: брифінг, буккросинг, квест, челенж, флешмоб і под.; г) видів бібліотечно-інформаційної діяльності: бібліотечний подкастинг, прескліпінг та ін.

Деякі запозичені слова мають українські відповідники, яким варто надавати перевагу, напр.: *друкований еквівалент* – друкований відповідник (ДСТУ 3071:2015: IV), *копірайт* – авторське право, *бук-дизайн* – дизайн книги, *компіляція даних* – база даних (СОТЗБІД, 2013: 6), *промоція читання* – популяризація / пропагування читання (СОТЗБІД, 2013: 41), *тираж* – наклад (СОТЗБІД, 2013: 32).

Нові запозичення здебільшого спричинені розвитком новітніх інформаційних технологій, що потрапляють до бібліотечно-інформаційної сфери: *емейл, інтернет, інтранет, лінк, модем, “етикет”, сервер, слайдшоу, файл, QR-код, sms-формат* і под., напр.: *емейл-розсилання*. Серед згаданої групи частотністю функціонування відзначаються термінами зі складниками *віртуальний, інтерактивний, інтернетний, інтернет-орієнтований, медіа-, мультимедійний, онлайнний* та ін.: *віртуальна виставка / довідка, екскурсія, діалоговий інтерактивний пошук* (ДСТУ 5034:2008: 14), *мультимедійне електронне видання* (ДСТУ 7157: 2010: 2), *медіатека* (СОТЗБІД, 2013: 31). Напр.: *Види довідок: тематичні, фактографічні, адресні, уточнювальні. Їх можна надавати в дистанційному режимі, наприклад у режимі віртуальної довідкової служби бібліотеки* (ДСТУ 7448:2013: 27). Своєрідною медіа-платформою для налагодження в Інтернеті діалогу з віддаленими користувачами стали бібліотечні блоги (Інтерактивне обслуговування).

Не можна обійти увагою також паронімічну пару термінокомпонентів *мережевий – мережний*. Домінантними в досліджуваній галузі є терміни зі складником “мережевий”: *мережева база даних / модель даних, мережеві інформаційні ресурси, комп’ютерні мережеві засоби шукання та розповсюдження інформації* (ДСТУ 5034:2008: 13); *телекомунікаційні мережі* (зокрема Інтернет), (ДСТУ 5034:2008: 13), але в Державному стандарті України 7157: 2010 натрапляємо на термін *мережне електронне видання* (ДСТУ 7157: 2010: 2, 4). Порівняємо значення термінів-паронімів: *мережеве електронне видання* – електронне видання, доступне потенційно необмеженому колу користувачів

через телекомунікаційні мережі'; *мережне електронне видання* – 'електронне видання, доступне користувачам через мережні засоби' (Білоусова, 2021: 196).

Термін *комп'ютерна мережа* відзначається відносною частотністю порівняно з одиницями *обчислювальна мережа*, *мережа ЕОМ* (ДСТУ 5034: 2008: 19), що дедалі рідше функціують у сфері інформаційної діяльності та бібліотечної справи й переходять до пасивного пласту української фахової лексики.

На шляху до термінологізації сьогодні фіксуємо одиниці *відсилкова сторінка*, *цифровізація* та *діджиталізація*. Відповідно терміни зі складниками "обчислювальний", "автоматизований" й "автоматизація" вживаються сьогодні рідше, оскільки їх витісняють сполуки з компонентом "цифро візований / діджиталізований" (напр., *цифрова довідка*, *оцифрування / оцифровування видань*), але нормативно-правові документи їх ще не фіксують, натомість застандартизованими (зафіксованими в національних стандартах (ДСТУ 3966:2009: 2) залишаються терміни зі складниками "автоматизований" та "автоматичний": *автоматизоване робоче місце* (ДСТУ 7448:2013: 25) *автоматизована інформаційна / бібліотечна система* (ДСТУ 7448:2013: 5-8), *автоматизований режим* (ДСТУ 7448:2013: 5-8), *автоматичне індексування*, *автоматичний пошук інформації*.

Загалом за останні десять років у сфері інформаційної діяльності та бібліотечної справи збільшилась частотність уживання термінів із препозитивними частинами *веб-*, *онлайн-*, *офлайн-*, *вар-*, а також тих, до складу яких входять термінами *домен*, *портал*, *провайдер*, *сайт* та ін.: *вебліографія*, *вебпортал*, *вебсайт*, *вебсервіс*, *вебсторінка*, *вебформи*, *доменне ім'я*, *онлайн-доступ*, *онлайн-консультування*, *варбази / версії*, *сайти*, *чати*, напр.: *Бібліографічне посилання складають як на електронні ресурси загалом (електронні документи бази даних, портали чи сайти, веб-сторінки, форми тощо), так і на їхні складники...* (ДСТУ 8302:2015: 11).

У сфері інформаційної діяльності та бібліотечної справи репрезентована синонімія термінів: *абетковий каталог* – *алфавітний каталог*, *астериск* – *зірочка*, *банк даних* – *база даних*, *інтерактивне електронне видання* – *недетерміноване електронне видання*, *покликання* – *посилання*, *часопис* – *журнал*, *шифр зберігання документа* – *бібліотечний шифр*, *поличний індекс* та ін., напр.: *Підрядкові та позатекстові бібліографічні посилання пов'язують із текстом*

документа за допомогою знаків виноски: арабських цифр, літер, астериска (зірочки) (ДСТУ 8302:2015: 3).

Цікавим, на наш погляд, є вживання терміна *познака* замість *позначка* в нормативній літературі, напр.: *Стандартизовані терміни набрано грубим шрифтом; недозволені для вживання терміни-синоніми наведено світлом курсивом із познакою “Нд” у круглих дужках під цим стандартизованим терміном* (ДСТУ 3071:2015: 1).

Звернімо увагу на одиниці *серійне видання* та *серіальне видання*, що перебувають у паронімічних зв'язках. Термін *серіальне видання* маркує ширше поняття, що охоплює і *серійне видання*, напр.: *Серіальними є «періодичне, продовжуване та серійне видання»* (ДСТУ 7157: 2010: 3), натомість серійним електронним виданням є «електронне видання, що є частиною серії; один із випусків серії» (ДСТУ 7157: 2010: 3). Таким є і зв'язок між термінами *бібліографічний запис* і *бібліографічний опис*, що не є абсолютними синонімами: перший маркує ширше поняття, до складу якого входить другий.

Сьогодні збільшилась частотність функціонування реабілітованої української лексеми “книгозбірня” на позначення бібліотечних установ, що дає підстави для подальшого фіксування її в нормативно-правових документах сфери бібліографознавства та бібліотечної справи.

За структурою серед термінів бібліотечно-інформаційної сфери виокремлюємо прості – утворені з одного кореня (*дескриптор*, *репозитарій*), складні, що містять дві чи більше основ слів або основ і слів (*автографічність*, *місцезнаходження*), та терміни-словосполучки, утворені сполученням кількох слів (*мережева модель*, *бібліографічний опис*). Остання група є домінантною. Її становлять терміни, компонентами яких є складні слова: *багаточастинний документ*, *власноручний підпис*, *електронний документообіг*, *місцезнаходження документа* та ін. Подекуди трапляються й трикомпонентні терміни: *внутрішньо текстове / комплексне, підрядкове, позатекстове бібліографічне посилання* (ДСТУ 8302:2015: 3), *гіпертекстова база даних* (ДСТУ 7448:2013: 8) тощо.

Висновок

Зміни в сучасній терміносистемі інформаційної діяльності та бібліотечної справи спричинені екстралінгвальними й інтралінгвальними факторами. До перших можна віднести тенденцію

до узгодження українських нормативно-правових документів галузі з міжнародними стандартами, спричинену глобалізаційно-інтеграційними процесами, що відбуваються у світі, та стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій, а також цифровізацію різних сфер людської діяльності. Це виявляється в збільшенні кількості запозичених термінів, здебільшого з англійської мови – мови міжнародного спілкування і науки, появі термінів-неологізмів, що частково замінюють застарілі терміни та поняття.

Інтралінгвальні фактори, зокрема прагнення зберегти національну ідентичність словотворення, зумовлюють зміни в мовній репрезентації термінів інформаційної діяльності та бібліотечної справи, зокрема тих, що маркують процеси. Спостерігаємо термінологічну варіантність словосполук із похідними від слова “документ”, а також термінів на позначення процесу “опрацювання інформації”. На шляху до термінологізації стоять словосполучення зі складниками “віртуальний” і “цифровий”, а також реабілітована лексема “книгозбірня” тощо. Ґрунтовне дослідження змін, що відбуваються в терміносистемах суміжних галузей, зокрема у сфері діловодства й архівної справи, є перспективою лінгвістичних студій із термінознавства.

Умовні скорочення

ВТСУМ – Бусел, В. Т. (2007). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».

ДСТУ 8302:2015 – Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2015 (2016). [04 березня 2016 р. №65 змінено дату чинності]. Київ: ДП «УкрНДНЦ».

ДСТУ 3582:2013 – Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень української мови. Загальні вимоги та правила: ДСТУ 3582:2013 (2014). [На заміну ДСТУ 3582–97; чинний від 2014–01–01]. Київ: Мінекономрозвитку України, III.

ДСТУ 7448:2013 – Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять: ДСТУ 7448:2013 (2014). [Уведено вперше (зі скасуванням в Україні ГОСТ 7.26–80); чинний від 2014–07–01]. Київ: Мінекономрозвитку України, III.

ДСТУ 7157:2010 – Видання електронні. Основні види та вихідні відомості: ДСТУ 7157:2010 (2010). Київ: Держспоживстандарт України.

ДСТУ 3814:2013 – Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг (ISO 2108:2005, NEQ): ДСТУ 3814:2013 (2015). [На заміну ДСТУ 3814–98; чинний від 2014–01–01]. Київ: Мінекономрозвитку України, IV.

ДСТУ 3071:2015 – Видання. Основні види. Терміни та визначення понять: ДСТУ 3071:2015 (2016). [На зміну ДСТУ 3017–95; чинний від 2016–07–01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ».

ДСТУ 3008:2015 – Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлення: ДСТУ 3008:2015 (2016). [На заміну ДСТУ 3008–95; чинний від 2017–07–01]. Київ: УкрНДНЦ, V.

ДСТУ 5034:2008 – Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять: ДСТУ 5034:2008 (2009). Київ: Держспоживстандарт України.

ДСТУ 2395–2000 – Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика: ДСТУ 2395–2000 (ГОСТ 30671–99; ISO 5963:1985) (2000). [На заміну ДСТУ 2395–94; чинний від 2001–07–01]. Київ: Держстандарт України, IV.

ДСТУ 3966:2009 – Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять: ДСТУ 3966:2009 [Чинний від 2010-07-01 (на заміну ДСТУ 3966-2000)]. Київ: Держспоживстандарт України.

СОТЗБІД – Безрука, М. В. (Укл.). (2013). *Словник основних термінів з бібліотечно-інформаційної діяльності*. Івано-Франківськ: НТБ ФНТУНГ.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бачинська, Н.** (2016). Бібліотечно-інформаційна освіта: термінологічний підхід. *Наук. пр. Нац. бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 44, 162–170.
2. **Білоусова, Р. З.** (2021). Терміни бібліотекознавства та бібліографознавства в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття (системно-структурна організація). (Дис. ... канд. філол. наук). Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
3. **Білоусова, Р.** (2018). Особливості запозичень у термінології бібліотекознавства і бібліографознавства. *Spheres of culture / Branch of Ukr. Studies of Maria Curie-Skłodowska Univ. in Lublin*, XVII, 257–264.
4. **Горбаченко, Т. Г.** (2004). *Аналітико-синтетична переробка документної інформації*. Київ: Ун-т «Україна».
5. **Добко, Т.** (2011). До питання розвитку термінології бібліотечно-інформаційної сфери. *Вісн. Книжкової палати*, 8, 13–17.
6. **Закон України** «Про електронні документи та електронний документообіг»: прийнятий 22.05.2003 № 851-IV.
7. **Закон України** «Про інформацію»: прийнятий 02.10.1992, № 2658-XII (останні зміни 16.12.2020, №1089-IX).
8. **Інтерактивне** обслуговування користувачів публічних бібліотек України – шлях до самообслуговування. *Methodyst. Уа ХОУНБ ім. Олесь Гончара*. Узято з <https://nmo.lib.kherson.ua/>.
9. **Комова, М. В.** (2003). *Документознавча термінологія*. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка».
10. **Комова, М. В.** (2003). *Українська термінографія (1948–2002): бібліогр. покажч.* Львів: б. в.
11. **Кушнарченко, Н. М., & Удалова, В. К.** (2003). *Наукова обробка документів*. Київ: Вікар.
12. **Мамрай, В., & Лісневич, Л.** (2012). Збереження документальних фондів у системі бібліотечно-інформаційної діяльності. *Наук. пр. Нац. бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*, 34, 133–143.
13. **Процик, М. Р.** (2005). Сучасна українська видавнича термінологія. (Дис. ... канд. філол. наук). Львів: Українська академія друкарства.
14. **Солоіденко, Г. І.** (2006). Розвиток бібліотечної термінології в Україні у другій половині ХХ століття. (Дис. ... канд. іст. наук). Київ: НАН України, Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
15. **Солоіденко, Г. І.** (2010). *Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку*. Київ: НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
16. **Сташко, М.** (1999). Формування та розвиток української бібліотечно-бібліографічної термінології. (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Київ: Державний ун-т «Львівська політехніка».
17. **Тур, О. М.** (2018). *Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації*. Кременчук:

ПП Шербатих. 18. **Тур, О. М.** (2012). Лексико-тематичні групи у складі документознавчої терміносистеми. *Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки»*, 1, 119–122. 19. **Тур, О. М.** (2012). Явище антонімії в українській термінології документознавства. *Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки»*, 1, 144–148. 20. **Швецова-Водка, Г., & Романуха, З.** (2016). Термінологія бібліографічного інформування. *Бібліотечний вісник*, 1 (231), 46–51. 21. **Kreislere, M., & Virbule, I.** (2021). The Development of Library Sector Terminology in Latvia and Problems and Solutions for Translating RDA Standard Terms. *Terminologija / Terminology*, 28, 80–99. 22. **Łuszek, A.** (2011). Library philosophy-metateoria biblioteczna czy nowy kierunek badawczy. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 7 (2), 85–104.

REFERENCES

1. **Bachynska, N.** (2016). Bibliotechno-informatsiina osvita: terminolohichniy pidkhid [Library and information education: a terminological approach]. *Nauk. pr. Nats. biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Scientific works of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 44, 162–170 [in Ukrainian]. 2. **Bilousova, R. Z.** (2021). Terminy bibliotekoznavstva ta bibliohrafoznavstva v ukrainzii movi kintsia XX – pochatku XXI stolittia (systemno-strukturna orhanizatsiia) [Terms of library science and bibliography in the Ukrainian language of the late XX – early XXI century (system-structural organization)]. *Candidate's thesis*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian]. 3. **Bilousova, R.** (2018). Osoblyvosti zapozychen u terminolekstyti bibliotekoznavstva i bibliohrafoznavstva [Features of borrowings in the terminology of library science and bibliography]. *Spheres of culture / Branch of Ukr. Studies of Maria Curie-Skłodowska Univ. in Lublin*, XVII, 257–264 [in Ukrainian]. 4. **Horbachenko, T. H.** (2004). *Analityko-syntetychna pererobka dokumentnoi informatsii* [Analytical and synthetic processing of documentary information]. Kyiv: Un-t «Ukraina» [in Ukrainian]. 5. **Dobko, T.** (2011). Do pyttannya rozvytku terminolohii bibliotechno-informatsiinoi sfery [On the development of terminology in the library and information sphere]. *Visn. Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 8, 13–17 [in Ukrainian]. 6. **Zakon Ukrainy** «Pro elektronni dokumenty ta elektronni dokumentoobih»: pryiniaty 22.05.2003 №851-IV [Law of Ukraine on Electronic Documents and Electronic Document Management from May 22 2003, № 851-IV] [in Ukrainian]. 7. **Zakon Ukrainy** «Pro informatsiiu»: pryiniaty 02.10.1992, №2658-XII (ostanni zminy 16.12.2020, №1089-IX) [Law of Ukraine on Information from October 02 1992, № 2658-XII] [in Ukrainian]. 8. **Interaktyvne obsluhovuvannya korystuvachiv publichnykh bibliotek Ukrainy – shliakh do samoobsluhovuvannya** [Interactive service of users of public libraries of Ukraine – a way to self-service]. *Metodyst. Ua KhOUNB im. Olesia Honchara*. Retrieved from <https://nmo.lib.kherson.ua/> [in Ukrainian]. 9. **Komova, M. V.** (2003). *Dokumentoznachna terminolohiia* [Documentary terminology]. Lviv: Vyd-vo Nats. un-tu «Lvivska politekhnikha» [in Ukrainian]. 10. **Komova, M. V.** (2003). *Ukrainska terminohrafiia (1948–2002)* [Ukrainian Terminography (1948–2002)]. Lviv: b. v. [in Ukrainian]. 11. **Kushnarenko, N. M., & Udalova, V. K.** (2003). *Naukova obrobka dokumentiv* [Scientific processing of documents]. Kyiv: Vikar [in Ukrainian]. 12. **Mamrai, V., & Lisnevych, L.** (2012). Zberezhennia dokumentalnykh fondiv u systemi bibliotechno-informatsiinoi diialnosti [Preservation of documentary funds in the system of library and information activities]. *Nauk. pr. Nats. biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Scientific works of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 34, 133–143 [in Ukrainian]. 9. **Protsyky, M. R.** (2005). Suchasna ukrainska

vydavnycha terminolohiia [Modern Ukrainian publishing terminology]. *Candidate's thesis*. Lviv: Ukrainska akademiia drukarstva [in Ukrainian]. 10. **Soloidenko, H. I.** (2006). Rozvytok bibliotechnoi terminolohii v Ukraini u druhii polovyni XX stolittia [Development of library terminology in Ukraine in the second half of the XX century]. *Candidate's thesis*. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian]. 11. **Soloidenko, H. I.** (2010). *Ukrainska bibliotechna terminolohiia: stanovlennia ta osnovni etapy rozvytku* [Ukrainian library terminology: formation and main stages of development]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian]. 12. **Stashko, M.** (1999). Formuvannia ta rozvytok ukraïnskoi bibliotechno-bibliografichnoi terminolohii [Formation and development of Ukrainian library and bibliographic terminology]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: Derzhavnyi un-t «Lvivska politekhnika» [in Ukrainian]. 13. **Tur, O. M.** (2018). *Dokumentoznavcha terminolohiia: problemy unifikatsii ta standartyzatsii* [Documentary terminology: problems of unification and standardization]. Kremenchuk: PP Shcherbatiukh [in Ukrainian]. 14. **Tur, O. M.** (2012a). Leksyko-tematychni hrupy u skladi dokumentoznavchoi terminosystemy [Lexical and thematic groups in the document terminology system]. *Derzhava ta rehiony*. Seriiia «Humanitarni nauky» – State and regions. Humanities Series, 1, 119–122 [in Ukrainian]. 15. **Tur, O. M.** (2012b). Yavyshe antonimii v ukraïnskii terminolohii dokumentoznavstva [The phenomenon of antonymy in the Ukrainian terminology of document science]. *Derzhava ta rehiony*. Seriiia «Humanitarni nauky» – State and regions. Humanities Series, 1, 144–148 [in Ukrainian]. 16. **Shvetsova-Vodka, H.**, & Romanukha, Z. (2016). Terminolohiia bibliografichnogo informuvannia [Terminology of bibliographic information]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, 1 (231), 46–51 [in Ukrainian]. 17. **Kreislere, M.**, & Virbule, I. (2021). The Development of Library Sector Terminology in Latvia and Problems and Solutions for Translating RDA Standard Terms. *Terminologija / Terminology*, 28, 80–99 [in English]. 18. **Łuszpak, A.** (2011). Library philosophy-metateoria biblioteczna czy nowy kierunek badawczy. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 7 (2), 85–104 [in English].

Шкіцька Ірина Юрївна – доктор філол. наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет; вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46020.

Тел. +380979686541

E-mail: i.shkitska@gmail.com

http://orcid.org/0000-0002-0252-8111

Shkitska Iryna Yuriivna – Doctor of Philological Sciences, Full Professor, Professor at the Department of Information and Sociocultural Activity, West Ukrainian National University, 11 Lvivska Str., Ternopil, 46020, Ukraine.

Надійшла до редакції 20 травня 2022 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Шкіцька І. Ю. Динаміка термінології сфери інформаційної діяльності та бібліотечної сфери. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. Вип. 56. С. 77–92. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.06>

АРА: Шкіцька, І. Ю. (2022). Динаміка термінології сфери інформаційної діяльності та бібліотечної сфери. *Лінгвістичні дослідження*, 56, 77–92. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.06>